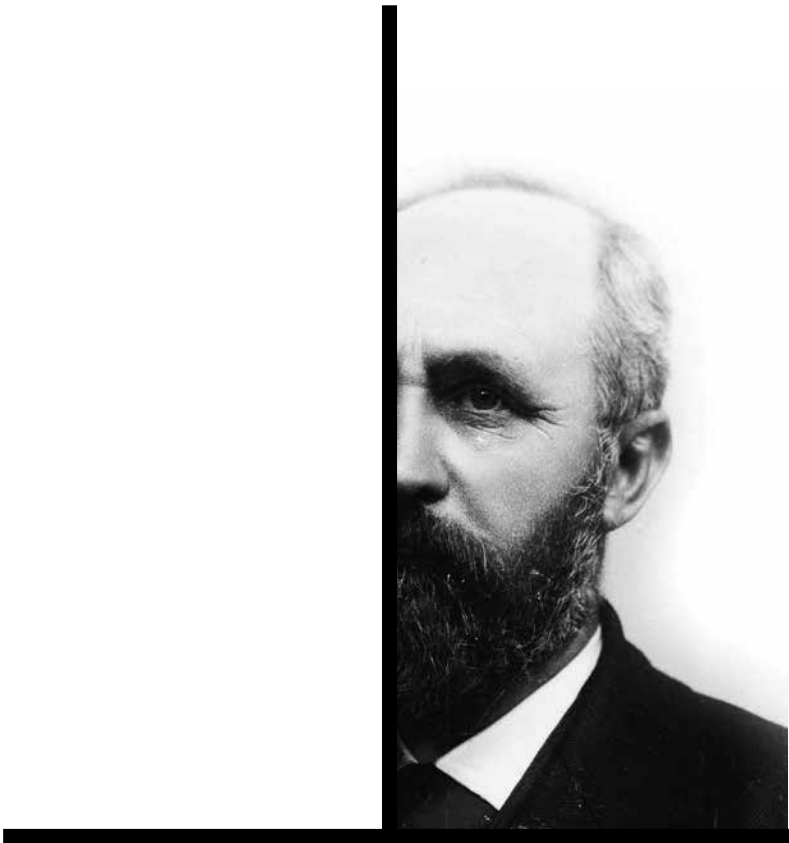

**AANTEKENINGEN
UIT MIJN
LEVENSLIOP**

RINDERT VAN ZINDEREN BAKKER

**AANTEKENINGEN
UIT MIJN
LEVENSLLOOP**

Noordboek

Deze uitgave kwam mede tot stand met steun van P.W. Janssen's Friese Stichting

© 2019 Museum Opsterlân | Uitgeverij Noordboek

Ontwerp: Nina Peckelsen

Foto's omslag en binnenwerk: Museum Opsterlân

Druk: Bariet-Ten Brink, Meppel

ISBN 978 90 5615 570 4

NUR 402 | 693

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

INHOUD

TOTSTANDKOMING UITGAVE **6**
JACQUELINE VERHOEF

**RINDERT VAN ZINDEREN BAKKER - EEN
LEVEN ALS PREDIKER IN DE WOESTIJN** **8**
FOKKO BOSKER

AANTEKENINGEN UIT MIJN LEVENSLLOOP **27**
RINDERT VAN ZINDEREN BAKKER

TOTSTANDKOMING UITGAVE -JACQUELINE VERHOEF-

IK BEN EEN REBEL.
'K VERACHT IN 'T HART
HEN, DIE VOOR MAMMON KRUIPEN ...
DIE ZICH ONTMANNEN VOOR HET GELD!
JA, IK VERFOEI HUN GLUIPEN,
HUN VLEIEN OM EEN STUKJE BROOD.
IK BEN REBEL. IK VREES GEEN DOOD.

Rindert van Zinderen Bakker, ergens tussen 1870 en 1880

Op 18 november 2019 is het precies 100 jaar geleden dat Ferdinand Domela Nieuwenhuis is overleden. Museum Opsterlân organiseert van 8 september tot en met 15 november 2019 een expositie rond de socialistische voormannen in Zuidoost-Friesland met als titel: Verzet is Tijdloos – Opsterland in het spoor van Domela Nieuwenhuis.

Een van die socialistische voormannen was Rindert van Zinderen Bakker uit KorteZwaag.

In de archieven van Museum Opsterlân bevindt zich al jaren een prachtig handgeschreven boekwerkje waarin Van Zinderen Bakker over zijn leven en werk vertelt. Hij plakte er ook foto's en krantenartikelen in. Verder heeft hij er ook zijn benoemingen, ontginningsarbeid, filantropische werken, oorlogsvaria 1914-1918 en de stamboom van de familie Bakker in opgenomen. De stamboom staat niet in dit boek.

Vele vrijwilligers hebben de soms lastig te ontcijferen aantekeningen uitgetypt en het originele manuscript gescand nu de

tekst en ingeplakte en vervaagde foto's nog te ontcijferen zijn.

Ook voor lezers van nu is het fascinerend om te lezen hoe ruim honderd jaar geleden een jongen uit een arm gezin van twaalf kinderen al op jonge leeftijd ervan overtuigd raakt dat de samenleving moet veranderen. Hoe hij actief wordt binnen de arbeidersbeweging en concrete verbeteringen tot stand probeert te brengen, ook als dat leidt tot werkloosheid en conflicten.

Juist in dit herdenkingsjaar is het mooi dat deze memoires uitgegeven worden en daarmee toegankelijk zijn voor belangstellenden, en bewaard blijven voor volgende generaties. Een persoonlijk verhaal dat een prachtig tijdsbeeld geeft en een kijkje in het sociaal bewogen leven van Rindert van Zinderen Bakker.

Hoofdstuk 2, van de hand van Fokko Bosker, werd eerder gepubliceerd in het boek *Rode boegbeelden in Schoterland* (Friese Pers Boekerij / Noordboek, 2009)

Gorredijk, 19 augustus 2019

Jacqueline Verhoef

Maandag den 17 Dec.,

 's avonds 7 uur, zal in de zaal van 't
Café BOLL te Nieuwe-Pekela optreden:
De Volksredenaar en Dichter, den Heer

R. van Zinderen Bakker,
van Kortezwaag.

Onderwerp: **SCHADUW- EN LICHTBEELDEN**
of: **WAT WIL DE VOLKSPARTIJ?**

ENTREE 10 cent tot dekking der kosten.
NA AFLOOP DISCUSSIE.

EEN LEVEN ALS PREDIKER IN DE WOESTIJN

-FOKKO BOSKER-

Het snel stromende water kwam inmiddels tot aan zijn kin. Het geschreeuw van zijn achtervolgers kwam snel dichterbij. Rindert van Zinderen Bakker (1845-1927) aarzelde heel even. Als hij in handen viel van zijn belagers, zou hij zijn leven er wel eens bij in kunnen schieten vanwege zijn actieve rol in de grimmige veenstaking bij Nij Beets. De potige kerels waren gewapend met knuppels en stokken. De revolutionaire activist besloot het er op te wagen. Met een paar krachtige slagen bereikte hij de overkant van het Koningsdiep. In de maartse kou liep hij tot op het bot verkleumd rillend en klappertandend in een paar uur naar huis. Hij hield aan het onvrijwillige natte pak een chronische benauwdheid over die hem zijn verdere leven parten zou spelen. Die zwakke gezondheid bracht hem tevens op een ander politiek pad.

Het is 1890. De maandenlange staking in het veen rond Nij Beets en Tijnje bereikt haar hoogtepunt. Het dorp Beets ligt als een zompig eiland in een vochtig, waterrijk, kaal en uitgestrekt veengebied. Zo ver het oog reikt strekt de vlakke zich uit met hier en daar een groepje houten hutten, woonbokken en schuren waar de seizoensarbeiders slapen. Overal liggen hopen turf en stinkend, zwart veen. Bomen staan er vrijwel niet. Het is een kaal, onbarmhartig landschap.

Vanwege de inzakkende vraag naar turf door de opkomst van nieuwe brandstoffen als kolen zijn de verdiensten al enkele jaren slecht. In het crisisjaar 1890 telt Beets tweehonderd huishoudingen waarvan tweederde direct of indirect afhankelijk is van de inkomsten uit de turfwinning. In 1889/1890 hebben maar liefst 65 gezinnen totaal geen inkomsten. Een jaar later kloppen 560 inwoners aan bij de armvoogdij. Er wordt honger geleden, soms komt er dagen geen eten op tafel. De armoedige kleding biedt geen bescherming tegen de winterse kou. Kinderen jammeren om voedsel.

Een correspondent van de *Leeuwarder Courant* doet verslag: ‘In een keet, waar de koude wind vrij spel had door talloze reten, scheuren en gaten in het dak van stroo, vond ik een gezin van 8 leden, vader, moeder en 6 kinderen. In den hoek van de keet zag men twee donkere hokken, het waren de slaappleatsen, kwam men wat dichterbij, dan zag men dat de ligging bestond uit een laag riet, door den vochtigen grond muf geworden, de dekking bestond uit wat vodden, en een deken door baron Van Lynden geschonken. Deze legerstede was echter niet groot genoeg, het geheele kroost te bergen, twee zoontjes sliepen des nachts op den vloer, zonder eenige dekking.’

In die lange, koude winter van 1889 op 1890 komen Geert Lourens van der Zwaag en Rindert van Zinderen Bakker enkele keren spreken in het dorp. Aangemoedigd door hun strijdlustige en opwekkende voordrachten richten de veenarbeiders en kleine zelfstandige turfmakers een afdeling van de Friese Volkspartij op. Die eerste aanzet tot organisatie leidt al snel tot het uitroepen van een grote, georganiseerde staking voor een beter loon.

In april 1890 gaan meer dan 1500 arbeiders in staking. Van Zinderen Bakker en Van der Zwaag zijn van de partij. Zij onderstrepen het belang van vakorganisatie. Om die reden ook werpt Van Zinderen Bakker zich op als onderhandelaar met de veenbazen, die de rug recht houden. De kleinere willen wel toegeven, maar de grote, meest invloedrijke, niet. Van Zinderen Bakker haalt zijn vriend en socialistisch Kamerlid Domela Nieuwenhuis, die een spreekbeurt in Drachten heeft, naar Beets om de arbeiders een hart onder de riem te steken. Zo’n 2500 mensen stromen toe.

Toch worden de eerste scheuren in het stakingsfront zichtbaar. Bakker merkt dat arbeiders de staking afvallen. ‘Verraad en onderkruipig, laster en onkunde onder de arbeiders zelve, heeft hun de kans van winnen, die voor ditmaal zó gunstig stond als ooit tevoren, doen verliezen.’ Op 1 mei 1890, tijdens een grote bijeenkomst in Leeuwarden, overleggen Van der Zwaag, Van Zinderen Bakker en agitator Stienstra over de te

volgen strategie. Inmiddels kondigt de burgemeester, bang als hij is voor oproer en geweld, een samenscholingsverbod af. In omliggende dorpen zijn honderden soldaten ingekwartierd om desnoods gewapenderhand de dreigende revolutie in de kiem te smoren.

Op het perron in Heerenveen vangt Van Zinderen Bakker op 5 mei Nieuwenhuis op. Het lijkt hem onverstandig, gezien de gespannen situatie in Beets, het vuur nog verder aan te wakkeren. Het zou de veenbazen alleen maar een argument geven vanwege de komst van de gehate socialistische voorman de gelederen gesloten te houden. Nieuwenhuis gaat met de volgende trein terug naar huis.

Achteraf blijkt die aanpak niet veel uit te maken. De staking gaat verloren, al mondt het brede verzet tegen de gedwongen winkelnering, waarbij de arbeiders verplicht worden om in het winkeltje van de veenbaas veel te dure levensmiddelen te kopen, wel uit in een parlementaire enquête die een jaar later uitvoerig onderzoek doet naar de levens- en werkomstandigheden in de veengebieden.

In deze turbulente periode, waarin Van Zinderen Bakker vele malen door het moerasland ploeterde om de stakers in de verschillende dorpen op één lijn te krijgen en te houden, speelde zich de eerder beschreven achtervolgingsscène af. In zijn memoires schildert hij uitvoerig de gang van zaken. Een groepje arbeiders stond 's avonds bij hem op de stoep met het verzoek de volgende dag in Beets op te treden. 'Men was naar ik wist in staking. Alles wat tot de politie behoorde was uit verre omtrek naar de venen geroepen. Soldaten waren in de scholen ingekwartierd en bewaakten in het veld de werkwilligen. Onder de baggerlieden waren er niet weinigen die voor het oude loon gaarne weer zouden beginnen en anderen die tot het uiterste wilden volhouden. (...) Lang van beraad ben ik nooit geweest. Ik nam de uitnodiging aan.'

Van Zinderen Bakker meldde zich eerst 's ochtends om 9.00 uur bij het gemeentehuis om de burgemeester en

enkele officieren uit te leggen waarom de arbeiders gezien de omstandigheden niet konden toegeven. Vervolgens trok de groep van tweehonderd man naar Beets. 'Daar aankomende zag het op het plein voor de herberg van De Wit, zwart van de mensen; daartussen blinkende helmen van de rijksveldwachters en er omheen stond een haag van soldaten met geladen geweren. In de herberg waren de officieren, de veenbazen en enige handlangers van de werkwilligen. Onder de laatsten bevonden zich er buiten die, arbeiders welke door de bazen half dronken waren gemaakt zoals wij al spoedig begrepen en die mij vooral te lijf wilden gaan, in de hoop daardoor de boel in 't honderd te kunnen sturen. Daarom vormden een vijftigtal der sterkste kerels uit de onzen zich tot een soort Gideonsbende. De twee grootsten met wie ik mij in 't midden daarvan bevond, klom ik op de schouders; de anderen met dikke knuppels gewapend beschermden mij.' Hij hield vervolgens een pleidooi voor het recht op een werkstaking. 'Ik spoorde de arbeiders aan de handen thuis te houden, geen drank te gebruiken, maar eendrachtelijk vol te houden aan de eis van 10 cent meer per roede.'

Bij gebrek aan een weerstandskas voor financiële ondersteuning van de stakers, nam het aantal werkwilligen ondanks zijn oproep snel toe. 'Velen onder de stakers leden werkelijk honger en zo niet zij persoonlijk, dan toch vrouw en kinderen thuis,' aldus Van Zinderen Bakker. Teleurgesteld beschrijft hij vervolgens hoe de staking verloren ging. De avond was inmiddels gevallen. 'Bekend er mee als ik was dat het tussen Beets en Beetsterzwaag voor mij op de weg niet veilig zou zijn, aangezien ik door mijn vrienden verlaten, hier of daar in botsing kon komen met half dronken werkwilligen, die door de bazen tegen mij opgezet in de richting Drachten 's avonds naar huis gingen, besloot ik de veenweg naar de rolbrug in te slaan en zo over Terwispel naar huis terug te keren. Ik was doodmoe, had de hele lange dag zo goed als geen eten of drinken gehad.' Als hij bijna bij het Koningsdiep is wordt hij ruw uit zijn gedachten gewekt door woest geschreeuw. Hij ziet maar één uitweg.

Als de achtervolgers op minder dan een steenworp afstand zijn genaderd, springt hij in de rivier die door regen en smeltwater twee keer zo breed dan normaal is. 'Wel vloekten en schreeuwden mijn vervolgers, maar zich in 't Koningsdiep wagen durfden zij niet. Zo wist ik aan een afranseling te ontkomen die mij het leven had kunnen kosten.' Het klinkt behoorlijk heroïsch, maar zo ging het in die dagen.

In de jaren van de grote veenstakingen in Noord-Nederland en de sterke groei van de sociale beweging was Van Zinderen Bakker al niet meer een van de jongsten. Tijdens de tumultueuze acties in Beets was hij 45 jaar en kon hij zich al beroepen op een opvallende staat van dienst. Van Zinderen Bakker was geboren in Kortezwaag in een gezin met al twaalf broers en zussen. Zijn vader Klaas Tjeerds Bakker en moeder Fokjen Rinderts van Zinderen hadden allebei kinderen uit een eerder huwelijk. De nieuwkomers uit het tweede huwelijk kregen als voornaam de moedersnaam Van Zinderen mee.

Vader Klaas kwam uit een welgestelde familie. Hij moest om financiële redenen zijn medische studie afbreken en verdiende de kost als kramer. Fokjen was naaister. Ruim had het gezin het niet. Van Zinderen Bakker: 'Kinderweelde heb ik niet gekend. De verdiensten waren krap aan genoeg. Tijdens de winter van 1858 kregen we dag in dag uit als middagmaal paardenbonen die glimmend waren gemaakt met verschimmeld potvet. 's Avonds ging de kelderdeur op slot omdat daar bonen lagen te weken en anders de kinderen er van zouden eten.' Eenmaal werd er een drijvende koeienlong uit de vaart voor de deur gevist. Het taaie orgaanvlees verdween in de kookpot om na een paar uur trekken op het vuur de honger in het gezin te stillen.

Op zijn twaalfde ging Van Zinderen Bakker aan het werk. Het geld was nodig om het hoofd boven water te houden. Eerst kwam hij bij een grutter voor 25 cent in de week, daarna kwam hij bij een wieldraaijer en stoelmaker in de leer. De baas en zijn broer waren meestal laddersat en Van Zinderen Bakker kreeg veel slaag

als hij 'niet vlijtig' genoeg was. Op een gegeven moment was hij het getreiter zat en probeerde hij aan de ellende te ontsnappen door aan te monstern op de boot waarop zijn halfbroer Tjipke als derde stuurman op Oost-Indië voer. De poging mislukte. Na vier weken meldde hij zich met hangende pootjes weer thuis. Dit keer kon hij aan de slag bij een timmerman voor een weekloon van 60 cent. Ook bij deze baas werd tijdens het werk veel gedronken. Op zijn negentiende maakte hij de overstap naar aannemer G. Posthumus uit Gorredijk, vrijzinnig, belesen en een goede leermeester.

Van Zinderen Bakker ontdekte dat hij aanleg voor het vak had. In mei 1870 begon hij voor zichzelf, na zijn huwelijk met de dienstmeid Ibeltje Meinsma. Zijn oude baas stond hem met raad en daad bij. Omdat zijn vader in datzelfde jaar overleed, trok het jonge stel bij de moeder in. Het ging hen voor de wind, binnen een paar jaar kon het timmerbedrijf twee knechts in dienst nemen. Als de eerste kreten uit het Westen over de noodzaak van 'volksontvoogding' en het belang van kiesrecht, kortere arbeidstijden, betere werk- en leefomstandigheden van de arbeiders naar Gorredijk overwaaien, is de jonge ondernemer er als de kippen bij. Hij was ervan overtuigd dat de maatschappij aan verandering toe was.

Na een spreekbeurt van Rommerts uit Leeuwarden besloten de geestdriftige aanwezigen in 1871 tot de oprichting van Door Eendracht Verbetering, een afdeling van de Provinciale Friesche Werklieden-Vereeniging. Van Zinderen Bakker werd direct tot voorzitter gekozen. 'Een belangrijk keerpunt in mijn leven,' constateert hij in zijn memoires. Vier jaar later trad de afdeling, die 48 leden telde, toe tot het landelijke Algemeen Nederlandsch Werklieden Verbond.

In 1872 behoorde de sociaal voelende timmerbaas tot de initiatiefnemers van een werkverschaffingsproject. In de buurt van Gorredijk werd een paar hectare land gehuurd waar arbeiders hun aardappelen konden verbouwen tegen een paar dubbeltjes meer

loon dan elders. Na twee jaar bleek het project toch niet rendabel, evenmin als de coöperatieve klompenmakerij. De afdeling richtte tevens een eigen ziekenfonds op en een coöperatieve spaar- en voorschotbank. In die pioniersjaren had Van Zinderen Bakker oog voor praktische oplossingen. In de inmiddels gestichte coöperatieve sociëteit droeg hij voor uit eigen werk.

Hij schreef vele gedichten, waarvan een groot aantal vanaf de jaren tachtig van de negentiende eeuw gebundeld is uitgegeven. In 1878 kreeg zijn vrouw last van een oogziekte. Door zijn betrokkenheid bij de sociale beweging, maar ook doordat de landbouwcrisis zich aandiende, verloor Bakker veel klanten. In zijn Dageraad der Volksbevrijding uit 1905 blikte de partijhistoricus van de SDAP, W. H. Vliegen, terug op de eerste jaren van de beweging. 'In 1878 leefden de socialisten in Nederland nog geheel in het eerste stadium, dat van een bijna algeheele afzondering van de gedachtenwereld der groote massa. Ze poogden hun ideeën te propageeren, waar ze met andere kringen in aanraking kwamen, hun behoefte aan daden deed hun voorstanders zijn van hervormingen, die ze met eenig succes in andere kringen konden propageeren, maar over 't algemeen leefden zij met hun principes en hun levensbeschouwing als enkele predikers in de woestijn, onbegrepen en onverhoord.'

Ook Van Zinderen Bakker raakte doordat hij werd geboycot in een isolement. In de zomer van 1880 zat hij volslagen aan de grond. Daarbij speelde ook dat hij in zijn ellende steeds vaker de toevlucht tot de fles nam. Na een van die vele drankgelagen was een beschonken kennis, die hij onderweg op de eerste borrel had getrakteerd, in een sloot terechtgekomen en verdronken. Dat was een ontvucherende schok. Hij biechtte bij Domela Nieuwenhuis, die hem aanraade de drank voorgoed te laten staan. Het lukte hem uiteindelijk met veel moeite.

Van Zinderen Bakker sloot de deuren van zijn bedrijfje en vertrok 'met een paar gulden op zak en een bak vol gereedschap op de schouder' naar Amsterdam om daar als timmermansknecht zijn geluk te beproeven. Met gevoel voor drama dichtte hij: 'Wie nooit droog brood uit honger at en kommervolle nachten waakte, nooit zijn gebed in tranen bad en zuchten van vertwijfeling slaakte. Wie nooit, wat lief hem was, verliet, die weet van 't heilig moeten niet.' Omdat er schaarste aan goedkope arbeidskrachten was, wist hij in vier weken al 96 gulden te verdienen. Hij wilde zich wel voorgoed in de hoofdstad vestigen, maar zijn vrouw met haar slechte ogen zag tegen de verhuizing naar een nieuwe, drukke omgeving op. Na een jaar keerde Van Zinderen Bakker met een klein startkapitaaltje terug naar Kortezwaag.

Zijn vroegere baas Posthumus reikte hem opnieuw de hand en bood zich aan als geldschietter. Hij leerde bestektekenen en

Rindert van Zinderen Bakker met zijn vrouw en hun negen kinderen

begrotingen op te stellen. Het bedrijfje kreeg de wind in de zeilen. Vooral doordat Bakker veel onderhoudswerk voor gemeente en provincie in de wacht sleepte, had hij dit keer een goede basis van bestaan. Het contact met Domela Nieuwenhuis intensiverde nadat die steeds meer politieke aspiraties kreeg. In 1882 haalde Van Zinderen Bakker de voorman van de arbeidersbeweging naar Gorredijk, waar hij in De Koornbeurs een afgeladen zaal toesprak over ‘de omgekeerde wereld en hoe daar uit te geraken’. Hij schetste in krachtige volzinnen de wanverhoudingen in de maatschappij en de weg om daaruit te komen. Het belangrijkste was de invoering van het algemeen kiesrecht ‘opdat het volk een recht krijgt, dat haar reeds te lang is onthouden’. Later schreef Van Zinderen Bakker over deze toespraak: ‘De Friezen zijn wat stug en moeten nieuwe denkbeelden eerst van alle kanten zelf overwegen voor ze er zich voor geven aan de verwezenlijking er van mee te werken.’

Tijdens een tweede bezoek van Nieuwenhuis aan de bakermat van het Friese radicaal socialisme besloot de Gorredijkse afdeling zich onder aanvoering van Bakker af te scheiden van het gematigde Werklieden Verbond. De veranderingsgezinde leden sloten zich aan bij de Sociaal-Democratische Bond (SDB) van Nieuwenhuis. Een jaar later kwam de landelijk leider opnieuw naar Gorredijk om onder het motto ‘zonder socialisme geen redding’ de officiële presentatie van de nieuwe afdeling met een rede op te luisteren.

Tot 1888 was de afdeling met vijftig leden de grootste van de bond in Friesland. Van Zinderen Bakker vervulde vanaf de koerswijziging in 1883 diverse functies binnen de SDB, de Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht en de Friese Volkspartij. Hij leverde bijdragen aan socialistische en radicale bladen en trad op als spreker. Van Zinderen Bakker was helemaal idolaat van Domela Nieuwenhuis. ‘Een man met grote gaven (...) maar ook van onverzettelijken durf. Dit alles tezamen is oorzaak geweest dat wij in zijn eersten optreden hem inderdaad hebben begroet